

Vammaisfoorumi ry
Handikapp forum rf
Finnish disability forum

Kirjallinen asiantuntijalausunto

24.2.2021

Eduskunta
Lakivaliokunta
lav@eduskunta.fi

**Asia: HE 241/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle
hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja
terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen
uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan
paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan
mukaisen ilmoituksen antamiseksi**

Aika: lakivaliokunnan kokous 4.3.2021 klo 9.00

Vammaisfoorumi ry kiittää eduskunnan lakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua sote-uudistusta käsittelevästä hallituksen esityksestä. Vammaisfoorumi ry on 29 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 228 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta henkilöä.

Sote-järjestämislainsäädännön rakenneuudistuksessa on kiinnitettävä huomiota vammaisten ihmisten tosiasialliseen oikeussuojan saatavuuteen. Taloudellisten ja muiden syiden vuoksi (syrjintä) kuntien alibudjetointi vammaispalveluissa näkyy vammaisten ihmisten oikeussuojan puutteena.

Joillain vammaisilla ihmisillä välttämättömien vammaispalveluiden saaminen on viivästynyt pahimmillaan useilla vuosilla tai vammaispalvelut ovat jääneet kokonaan saamatta.

Tarkoitussidonnaisuusperiaatteen vastaisesti vammaiset ihmiset alistetaan liian usein muutoksenhakuprosesseihin. Näin tapahtuu siitä huolimatta, että

muutoksenhakuprosessien lopputulos on selvä ja kielteisen päätöksen tehnyt viranomaisen joutuu muuttamaan tekemäänsä päätöstä. Viranomaisella on myös vastuu lainmukaisen vammaispalvelun järjestämisestä vammaiselle ihmiselle.

Tilannetta ei voida pitää kohtuullisena. Ongelmana on lisäksi, ettei palvelusuunnitelmia vammaispalveluissa edelleenkään tehdä riittävästi tai ne ovat puutteellisesti laadittuja.

Eduskunnan oikeusasiamies on vuosia kiinnittänyt huomiota edellä mainittuihin vammaisten ihmisten oikeusturvaa ja oikeustajua murentaviin epäkohtiin.

Sote-uudistuksen myötä henkilöstön osaamisen varmistaminen, lisääminen ja sen valvonta tulevat korostumaan. Tämä edellyttää sekä riittävää resursointia, toimintakulttuurin muutosta, valtakunnan tason ohjausta, että valvontaa sekä näiden erityispalvelujen keskittämistä. Tämä on välttämätöntä, jotta esitetty nykyistä selkeämpi kansallinen ohjaus pystyisi ohjaamaan sote-maakuntia toimimaan uudistuksen tavoitteiden mukaisesti ja parantamaan Suomessa asuvan väestön ja erityisesti vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen alueellista yhdenvertaisuutta.

Resursointi käsittää sekä henkilöstön että talouden. Vammaisten ja muiden runsaasti palveluja tarvitsevien ihmisten kohdalla korostuu tavoite saumattomasti yhteen toimivista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Tarkastelua ei voida tehdä vain keskimääräisen sote-asiakkaan näkökulmasta, vaan tarvitaan yhdenvertaisuuteen sisältyvää positiivista erityiskohtelua, jolla vammaiset ja muut runsaasti palveluja tarvitsevat ihmiset asetetaan tosiasiallisesti yhdenvertaiseen asemaan muun väestön kanssa. Keskeinen työväline palveluintegraation toteutumisen tukemisessa on asiakassuunnitelma.

Vammaispalvelulain mukaisten päätösten ennakollisissa (asiakassuunnitelma ja päätös) ja jälkikäteisissä (oikaisuvaatimusvaihe) oikeussuojakeinoissa hyvinvointialueilla tulee kiinnittää huomiota siihen, että tehdään viran puolesta menettelyllisiä mukautuksia vammaisten ihmisten osallistumisessa (ml. lapset) koko hallintoprosessin ajan ja tarvittaessa pyydetään yhdenvertaisuusvaltuutetulta lausuntoa vammaispalvelulain soveltamisessa; miten esimerkiksi kohtuulliset mukautukset vammaisille ihmisille mahdollistavat viranomaisessa asiointin (Yhdenvertaisuuslaki 15 §).

Lisäksi on otettava huomioon, että joissain tapauksissa järjestettävien palvelujen ja muiden toimenpiteiden yhdenvertaisen saatavuuden takaaminen voi tarkoittaa myös positiivista erityiskohtelua (vrt. Perustelumuistion lause: Yhdenvertainen saatavuus tarkoittaa, että kaikilla palvelua tarvitsevilla tulee olla mahdollisuus saada sitä samojen objektiivisten perusteiden mukaisesti).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

YK:n vammaissopimuksen 13 artiklan (Oikeussuojan saavutettavuus) mukaan sopimuspuolet varmistavat vammaisille henkilöille oikeussuojan tehokkaan

saavutettavuuden yhdenvertaisesti muiden kanssa, muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia, helpottaakseen heidän tehokasta suoraa ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien. Lisäksi yleissopimus korostaa lainkäyttöviranomaisten, kuten esim. poliisien koulutusta.

Yhdenvertaisuuslain 27 §: ssä säädetään yhdenvertaisuusvaltuutetun kuulemisesta siten, että tuomioistuimen on sen käsiteltävänä olevassa, tämän lain soveltamista koskevassa asiassa varattava yhdenvertaisuusvaltuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi siltä osin kuin asia kuuluu valtuutetun toimivaltaan. Syyttäjän on ennen syytteen nostamista rikoslain 11 luvun 11 §: ssä (syrjintä) tarkoitetusta rikoksesta varattava valtuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi.

Kilpailutuksen oikeusturvanäkökohtia

Järjestämislaissa tulisi ensisijaisesti pykälätasolla, ja ainakin säännöskohtaisissa perusteluissa, todeta, että yksilöllisiin tarpeisiin perustuvia välttämättömiä vammaispalveluita ei yleensä tule kilpailuttaa julkisista hankinnoista annetun lain mukaisesti, eikä ainakaan missään tilanteessa avoimen menettelyn mukaisena hankintana. Säädetäessä palvelujen hankkimisesta on kirjattava, että yksityisiä palveluita on aina järjestettävä ja hankittava tavalla, joka on hankittavan palvelun luonteeseen sopiva ja turvaa palvelun asiakkaiden oikeuksien toteutumisen. Eduskunta tunnisti Ei myytävänä -kansalaisaloitetta käsitellessään tällaisten vammaispalveluiden kilpailuttamiseen liittyvät laajamittaiset ongelmat ja edellytti niihin puuttumista, mikä on välttämätöntä huomioida myös sote-uudistuksesta säädetäessä ja sitä toimeenpantaessa. Yksilöllisten palvelutarpeiden toteuttamisessa tulisi lisäksi huomioida vammaisten ihmisten palveluiden kohdalla nykyistä laajempi palvelusetelin ja tulevaisuudessa henkilökohtaisen budjetin käyttöönoton mahdollisuudet.

Oikaisumenettelystä tehtävä riippumaton ja puolueeton

Kunnissa tällä hetkellä oleva muutoksenhakumenettely ei kaikilta osin mahdollista asian puolueetonta käsittelyä. Monissa kunnissa asian esittelijänä toimii virkahenkilö, joka on vaikuttanut päätöksentekoon. Menettely usein vain pidentää prosesseja kuitenkin parantamatta asiakkaan oikeusturvaa. Hallintouudistuksen yhteydessä olisi mahdollista korjata tämä järjestelmällinen valuvika.

Hyvä esimerkki toimivasta rakenteesta on verotuksen oikaisulautakunta, jota on yleisesti kehitetty onnistuneeksi ratkaisuksi, ja jossa vastaavat jääviysongelmat on korjattu. Vaihtoehtoisesti hyvinvointialueiden sisällä tulisi säännöksin ohjata oikaisumenettelyä siten, että jääviysongelmilta välttyttäisiin. Tämä olisi myös omiaan parantamaan päätösten laatua, joissa usein ilmenee puutteita muun muassa perusteluissa. Jälkikäteisen oikeusturvan vahvistaminen alkuvaiheessa olisi tärkeää ja johdonmukaista, sillä korkein hallinto-oikeus edellyttää nykyisin myös subjektiivisten oikeuksien kohdalla valituslupaa eikä nykyinen oikaisumenettely täytä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa määritetyn oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimaa riippumattoman ja puolueettoman käsittelyn tunnuspiirrettä.

Lisätietoja

Vammaisfoorumin hallituksen jäsen, Sams rf:n lakimies Elias Vartio 040 519 6598, elias.vartio@samsnet.fi

Invalidiliiton lakimies Elina Nieminen 044 765 0663, elina.nieminen@invalidiliitto.fi

Vammaisfoorumi ry

Sari Kokko
puheenjohtaja

Tarja Parviainen
varapuheenjohtaja